

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук Бикова Олександра Миколайовича на дисертацію Спінчевської Олександри Миколаївни «Конституційний юрисдикційний процес: сучасний стан та перспективи удосконалення», подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. В умовах інтеграції України до європейського співтовариства важливу роль має забезпечення принципу верховенства права, а також прав та свобод людини і громадянина, проголошених та гарантованих Основним Законом держави. Наведене здійснюється Конституційним Судом України як органом конституційної юрисдикції, що реалізує свої юрисдикційні повноваження у процесуальній формі, яка втілюється у конституційному юрисдикційному процесі. Тому з'ясування сучасного стану та перспектив удосконалення конституційного юрисдикційного процесу на даному етапі розбудови України як демократичної, соціальної та правової держави є дуже важливим та доцільним.

Обрана тема дисертаційного дослідження є особливо актуальною у світлі проведеної у 2016 році конституційної судової реформи, зокрема реформи конституційного правосуддя, яка знайшла своє відображення у положеннях законів України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. № 1401–VIII та «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136–VIII та дістала продовження у проєкті Закону про конституційну процедуру (реєстр. № 4533 від 21 грудня 2020 р.), який на сьогоднішній день перебуває на розгляді Верховної Ради України.

Слід також звернути увагу на той факт, що проблематика конституційного юрисдикційного процесу є недостатньо досліджена у теоретичному плані вітчизняними науковцями. Треба визнати, що можна зустріти деякі праці, які стосуються певних особливостей конституційного

юрисдикційного процесу, проте узагальнюючих досліджень, які б розкривали всі аспекти даної теми, не існує.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним вимогам науки і практики.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 рр., затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016 – 2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликають сумнівів. Вони полягають, у тому, що в дисертації – одному з перших комплексних досліджень правової природи та сутності конституційного юрисдикційного процесу – одержано такі результати, що виносяться на захист, зокрема:

- запропоновано визначення вітчизняного конституційного юрисдикційного процесу в широкому та вузькому розумінні, а саме: у широкому розумінні – це побудований на відповідних принципах комплекс регламентованих Конституцією, законами та іншими нормативно-правовими актами України послідовних та логічно взаємопов'язаних стадій, спрямованих на забезпечення верховенства Конституції України, в межах яких виникають, припиняються та змінюються процесуальні відносини між органом конституційної юрисдикції та іншими уповноваженими суб'єктами; у вузькому

– це процесуальний порядок розгляду та вирішення органом конституційної юрисдикції справ у межах його компетенції, тобто конституційне провадження;

- обґрунтовано твердження щодо того, що специфічним джерелом правового регулювання діяльності Конституційного Суду України як основного суб'єкта конституційного юрисдикційного процесу є викладені в його окремих актах юридичні позиції, які являють собою самодостатні, обов'язкові до виконання, остаточні та обґрунтовані положення, спрямовані на уточнення, розвиток та удосконалення нормативної регламентації зазначеного процесу, забезпечення верховенства права та Основного Закону України;

- встановлено, що принципи конституційного юрисдикційного процесу – це найбільш загальні, свідомо-вольові, нормативно-регулятивні або доктринально обґрунтовані, основні правила поведінки суб'єктів конституційного юрисдикційного процесу, що демонструють його сутність, зміст та соціальне призначення; вони поділяються на нормативно закріплені та доктринальні; до нормативно закріплених належать: верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ органом конституційної юрисдикції, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків, їх доцільно доповнити доктринальним принципом послідовності в аспекті формулювання Конституційним Судом України своїх юридичних позицій;

- продемонстровано, що стадіями конституційного юрисдикційного процесу, є відокремлені процесуальні правовідносини, що мають самостійне значення для внесення відповідними суб'єктами звернення до Конституційного Суду України, відкриття, розгляду, вирішення Конституційним Судом України справи за вказаним зверненням, ухвалення ним рішення чи надання висновку, його оприлюднення та виконання. Виокремлено 8 стадій конституційного юрисдикційного процесу, означено серед них стадії конституційного провадження та констатовано, що комплексну структуру конституційного

юрисдикційного процесу складають досудові, судові (основні та факультативні) і позасудові (основні та факультативні) стадії та етапи;

- окреслено коло суб'єктів конституційного юрисдикційного процесу виходячи з його широкого розуміння, до яких віднесено: Конституційний Суд України, який діє у формі Великої палати, сенатів та колегій, а також його органів і посадових осіб, які здійснюють допоміжні функції у такому процесі; суб'єктів звернення до Конституційного Суду України, органів або посадових осіб, якими було прийнято чи підписано правові акти, конституційність яких оспорується, та їх представників; суб'єктів, які сприяють об'єктивному, повному та всебічному розгляду справи Конституційним Судом України;

- удосконалено розуміння конституційного юрисдикційного процесу як безпосереднього та опосередкованого засобу захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також визначено основні проблемні моменти, які негативним чином впливають на ефективність даного засобу;

- дістали подальшого розвитку умовиводи про незавершеність такої стадії конституційного юрисдикційного процесу, як виконання рішення органу конституційної юрисдикції, зокрема ухваленого за результатами розгляду конституційної скарги, та відсутність фактичної можливості відновлення порушених прав людини і громадянина після ухвалення Конституційним Судом України рішення на їх користь, що обумовлює необхідність розробки та внесення комплексних змін до Конституції України та чинного законодавства стосовно дії актів Конституційного Суду України у часі та можливості відновлення за таких обставин порушених прав осіб у судах системи судоустрою України;

- запропоновано зміни до ст. ст. 2, 37, 61, 67, 68, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136–VIII, а також характеристику низки проблемних моментів, які потребують уточнення законодавцем або комплексного законодавчого врегулювання.

Практична значимість результатів дослідження.

Висновки і рекомендації, обґрунтовані у роботі, можуть бути використані у таких сферах: у законодавчій діяльності – як теоретико-методологічне підґрунтя для вдосконалення чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136–VIII, шляхом внесення змін і доповнень до нього, розроблення проєктів нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення конституційного юрисдикційного процесу; у діяльності Конституційного Суду України – як основа для вдосконалення певних процесуально-процедурних моментів, врегульованих чинним Регламентом Конституційного Суду України, а також як теоретичне джерело під час підготовки фахівцями відповідних структурних підрозділів Правового департаменту Секретаріату Конституційного Суду України попередніх та науково-експертних висновків з питань конституційного провадження; у освітньому процесі – для підготовки навчально-методичних матеріалів та викладання таких навчальних дисциплін, як «Конституційне право України», «Конституційне право», «Конституційне процесуальне право».

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Основні результати дисертації, висновки та пропозиції знайшли відображення у чотирьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, одній статті – у періодичному науковому виданні іншої держави, а також у п'яти тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, а також оприлюднено на п'яти міжнародних науково-практичних конференціях та круглих столах, а саме: «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13-14 листопада 2009 р.);

«Сучасний конституційний процес та судово-правова реформа: реальність сьогодення та перспективи» (м. Київ, 24 червня 2020 р.); «Обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайних ситуацій, пов'язаних зі здоров'ям: приклад COVID-19» (м. Анкара, 7-8 вересня 2020 р.); «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (м. Тернопіль, 17 вересня 2020 р.); «Здобутки та перспективи розвитку конституціоналізму в Україні» (м. Київ, 25 червня 2021 р.). Їх вивчення дозволяє дійти висновку про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Оцінка змісту дисертації. Структурно дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів (які вміщують вісім підрозділів), висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі означено стан розробленості досліджуваної наукової проблеми, обґрунтовано вибір і актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет, завдання, методологічну основу дослідження, розкрито наукову новизну отриманих результатів, їх практичне значення, наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження. У розділі 1 дисертації «Доктринальні дослідження та правове закріплення конституційного юрисдикційного процесу» здійснено аналіз доктринальних джерел, визначено методологію дослідження та охарактеризовано правову регламентацію конституційного юрисдикційного процесу. У розділі 2 «Поняття, особливості та основні складові конституційного юрисдикційного процесу» досліджено підходи до визначення конституційного юрисдикційного процесу, на основі чого сформульовано авторське визначення у широкому та вузькому розумінні, характерні ознаки та особливості такого процесу, зокрема порівняно з галузевими різновидами юрисдикційних процесів, а також охарактеризовано його основні складові: принципи, стадії та суб'єктів. У розділі 3 «Перспективи удосконалення конституційного юрисдикційного процесу в Україні» здійснено аналіз

ключових проблем реалізації юрисдикційних повноважень Конституційним Судом України та охарактеризовано конституційний юрисдикційний процес як засіб захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина. На основі проведеного дослідження його авторкою сформульовано висновки та конкретні пропозиції щодо внесення змін до низки положень Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136–VIII, а також визначено і охарактеризовано низку проблемних моментів, які потребують уточнення законодавцем або комплексного законодавчого врегулювання.

Зауваження щодо змісту дисертації.

Підкреслюючи в цілому високий науковий рівень виконаної праці, водночас варто зупинитися на окремих положеннях і висновках дослідження О.М. Спінчевської, які мають дискусійний характер або ж потребують додаткового наукового обґрунтування:

1. У положеннях наукової новизни та на стор. 61–62 дисертації її авторкою зазначено, що оптимальною моделлю нормативного регулювання конституційного юрисдикційного процесу є наявність єдиного систематизованого акта, який би містив у окремих розділах норми матеріального та процесуального права. Чи не доцільнішим було б, наприклад, існування Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136–VIII, який би регулював матеріальні аспекти функціонування Конституційного Суду України, та додаткове ухвалення відповідного процесуального кодексу, за аналогією з галузевими юрисдикційними процесами?

2. На стор. 163–164 дисертації йдеться про доцільність запровадження на постійній основі в межах конституційного юрисдикційного процесу інституту спеціального радника, для здійснення функцій якого Конституційний Суд України може запросити суддю у відставці іноземного органу конституційної юрисдикції або представника міжнародної урядової

організації, предметом статутного завдання якої є питання конституційного права. Проте виникає питання щодо того, чи не може наведене бути розцінене як елемент зовнішнього впливу на юрисдикційну діяльність Конституційного Суду України?

3. На стор. 195–196 дисертації зазначається про те, що важливою проблемою, яка виникає на стадії внесення до Конституційного Суду України конституційних скарг, є рівень правової грамотності (професійної підготовки) суб'єктів звернення, що зумовлює недотримання суб'єктами права на конституційну скаргу формальних вимог Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136–VIII і призводить до повернення Секретаріатом Конституційного Суду України значної кількості конституційних скарг їх авторам. Також авторкою констатовано, що актуальною залишається потреба у підвищенні рівня загальної правової культури та правової обізнаності населення України. Доцільним було б окреслити можливі шляхи виправлення даної ситуації.

4. На стор. 203–204 дисертації йдеться про прояв в межах конституційного юрисдикційного процесу судового активізму в аспекті можливості виходу Конституційним Судом України у ході конституційного провадження за межі питань, порушених у зверненні. Варто було б зазначити, які інші прояви судового активізму можливі чи мають місце у конституційному юрисдикційному процесі.

5. На стор. 204–205 дисертації йдеться про проблему невиконання рішень Конституційного Суду України Верховною Радою України та пропонується запровадження для неї інституту конституційної відповідальності за наведене. У зв'язку з наведеним постає питання, чи Верховна Рада України є єдиним суб'єктом виконання рішень Конституційного Суду України, і якщо ні, то які ще органи державної влади належать до кола таких суб'єктів і яку відповідальність може бути застосовано до них?

Разом з тим більшість зауважень мають характер побажань та з'ясування дискусійних моментів дослідження, і не впливають на його загальну позитивну оцінку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, рекомендації та висновки, сформульовані в дослідженні, є аргументованими, містять самостійні напрацювання, критичний аналіз. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Дотримання академічної доброчесності.

Дисертація «Конституційний юрисдикційний процес: сучасний стан та перспективи удосконалення» містить результати власних досліджень автора. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про відсутність порушень академічної доброчесності. Надано інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень з відповідних джерел інформації.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Рецензована робота є науковим дослідженням, що розв'язує конкретне наукове завдання, має істотне значення для сучасної юридичної науки, насамперед, науки конституційного права, інших галузей права України, пов'язаних із забезпеченням конституційного юрисдикційного процесу в Україні.

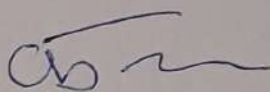
Актуальність дисертації обумовлюється відсутністю системних наукових досліджень зазначеного кола питань, які б відповідали потребам сьогодення, враховували розвиток правової думки, проблеми законодавчого регулювання і правозастосування. Сформульовані висновки і пропозиції є аргументованими, характеризуються науковою новизною.

Загалом дисертаційне дослідження на тему «Конституційний юрисдикційний процес: сучасний стан та перспективи удосконалення»

відповідає вимогам, встановленим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167 «Про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), а його авторка, **Спінчевська Олександра Миколаївна**, у результаті публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

О.М. БИКОВ

Підпис Бикова О.М. засвідчую
Бикова Травнінська Олена І.В.

